15/04/2020

Τα έθιμα του Πάσχα σε μέρες κορωνοϊού

/ Παράδοση

Άλλες χρονιές τέτοιες ημέρες οι Ορθόδοξοι στην Ελλάδα ετοιμάζονταν να προσκυνήσουν τα Πάθη του Ιησού, να τιμήσουν τη θυσία του και να γιορτάσουν την Ανάστασή Του. Ακόμα και όσοι δεν βρίσκονται κοντά στην Εκκλησία γιόρταζαν την άνοιξη και την αναγέννηση της φύσης που συμπίπτει συνήθως με το Πάσχα. Αυτή τη χρονιά όμως λόγω της πανδημίας του νέου κορωνοϊού, στην Ελλάδα θα εορταστεί ένα διαφορετικό Πάσχα, πολύ πιο «κλειστό» και λιγότερο εορταστικό, που όμως μπορεί να ξαναβρεί την εσωτερική του λαμπρότητα όπως λέει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ, η Δρ. Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, επιστημονική συνεργάτης του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

«Εφέτος δεν θα γιορτάσουμε το Πάσχα, όπως συνηθίσαμε. Ωστόσο ο μύθος του Θανάτου και της Ζωής με την επιστροφή της Περσεφόνης στο μπαλκόνι του κόσμου, οι κήποι του Άδωνη, οι Λαζαρίνες, ο Ζαφείρης, ο Ωραίος κάλλει, τα Εγκώμια, το γλυκύ Έαρ, όλα αυτά που μαγεύουν τα πραγματικά και φανταστικά

τοπία της ψυχής μας και προλέγουν ταυτόχρονα τον θάνατο και την επιστροφή της αφθονίας της φύσης δεν χρειάζονται παρά την μοναχική μας αυτοσυγκέντρωση και περισυλλογή. Η φύση είναι εδώ, στην Ώρα της, όπως πάντα», τονίζει η κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη στο ΑΠΕ-ΜΠΕ και προσθέτει: «Ο θάνατος έχει κάνει επίσης αισθητή την παρουσία του στον πλανήτη. Αυτά που θα μας λείψουν είναι οι πραγματικά πλούσιες εκδηλώσεις, που ταιριάζουν στον ψυχισμό μας. Η μελαγχολία της Μεγάλης Πέμπτης και Παρασκευής, η ευωδιά του Επιταφίου, η χαρμολύπη του Πάσχα με τους χορούς και τις διαχυτικές συναντήσεις στις εκκλησίες και τις πλατείες. Όμως, επειδή ο χρόνος είναι κύκλος, η Άνοιξη θα ξανάρθει και η Ανάσταση θα ξαναβρεί την εξωτερική λαμπρότητα. Ας κρατήσουμε προς το παρόν το εσωτερικό και πιο ουσιαστικό της νόημα, τη νίκη της ζωής πάνω στον θάνατο».

Το Πάσχα και ιδιαίτερα η Ανάσταση του Χριστού θεωρείται ως η σπουδαιότερη γιορτή του χριστιανισμού, συμβολίζοντας τη νίκη της ζωής επί του θανάτου. Ο εορτασμός του έχει μεγάλη ιστορία, όπως εξηγεί μιλώντας στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη.

«Εορτές των Παθών, δηλαδή αναπαραστάσεις θανάτου και ανάστασης, - καθορισμένες από την εαρινή ισημερία, υπήρχαν σε όλες τις ηλιολατρικές θρησκείες της Ανατολής και ήταν, όπως φαίνεται, οι πρόδρομοι του χριστιανικού Πάσχα. Εξ άλλου και Πάσχα ως όρος ανήκει στην εβραϊκή λατρεία, συνδέεται (με την ομώνυμη εβραϊκή γιορτή που προέρχεται από τη λέξη πεσάχ, δηλαδή “πέρασμα”: η γιορτή συνδέεται με την έξοδο από την Αίγυπτο και τη διάβαση (το πέρασμα) της Ερυθράς Θάλασσας», λέει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη.

Και συνεχίζει: «Από κάποια χωρία της Παλαιάς Διαθήκης φαίνεται ότι το Πάσχα μπορεί να είχε ακόμη παλαιότερη προέλευση, οπότε πιθανολογείται και μια αιγυπτιακή προέλευση της λέξης. Στα ελληνικά, η λέξη Πάσχα πρωτοεμφανίζεται κατά τους ελληνιστικούς χρόνους (στη μετάφραση των Εβδομήκοντα (Έξοδος), αλλά και στην Καινή Διαθήκη). Το μυστήριο του θανάτου και η επιδίωξη αποτροπής του έστω και μέσω της συμβολικής ανάστασης δημιουργούσε και στις αρχαίες λατρείες το υπόβαθρο των κατάλληλων εκφραστικών μέσων, για τα ζεύγη των θεών, που το εκπροσωπούσαν. Οι ανατολικές θρησκείες θεοποιούσαν τις φυσικές παρορμήσεις-ένστικτα και τη δημιουργική δύναμη της αναπαραγωγής με τον κύκλο, που διαμόρφωνε τον πανάρχαιο κοσμικό μύθο της αιώνιας επιστροφής, του θανάτου και της ανάστασης, συνδεόμενο με την αναγέννηση της φύσης. Ο αντίστοιχος αρχαιοελληνικός μύθος διασώθηκε μέσα από το ζεύγος της θεάς Αφροδίτης και του θνητού Άδωνη καθώς και με τον πιο ρεαλιστικό μύθο της Δήμητρας και της Κόρης-Περσεφόνης και του παντοδύναμου, αδελφού του Δία,

Πλούτωνα-Άδη».

Η κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη σημειώνει ότι «για την Ορθοδοξία η περίοδος του Πάσχα αρχίζει με τη Σαρακοστή, μακρά περίοδο σωματικής και ψυχικής-πνευματικής προετοιμασίας, νηστείας, για το καινούργιο που συμβαίνει κάθε χρόνο. «Πάσχα το καινόν», και «πανήγυρις πανηγύρεων», σύμφωνα με τους πασχαλινούς ύμνους, αποτελεί για τον ελληνικό λαό λαμπρή ημέρα, καθώς και η φύση «βρίσκεται στην πιο καλή της ώρα-εποχή».

Αν και λόγω του περιορισμού των μετακινήσεων, αυτό το Πάσχα πολλοί δεν θα βρεθούν κοντά στη φύση, υπάρχουν κάποια έθιμα τα οποία είναι δυνατό να τηρηθούν ακόμα και σε συνθήκες περιοριστικών μέτρων, όπως αυτά που βιώνουμε αυτή την περίοδο.

Ο πασχαλιάτικος οβελίας

Ερευνητές υποστηρίζουν ότι αυτός ο τρόπος παρασκευής του αρνιού ήταν γνωστό και στους αρχαίους Έλληνες, οι οποίοι σαράντα ημέρες μετά τον θάνατο των συγγενών τους, μαγείρευαν δίπλα από τον τάφο, πιστεύοντας ότι στο γεύμα συμμετέχει και ο ίδιος ο νεκρός. Στη χριστιανική παράδοση, ο αμνός συμβολίζει τον Χριστό ο οποίος θυσιάστηκε για τον άνθρωπο. Ο Ιωάννης ο Βαπτιστής είχε παρομοιάσει τον Ιησού με τον αμνό θεού που θα πάρει στις πλάτες του τις αμαρτίες του κόσμου. Αυτή τη χρονιά ωστόσο, προκειμένου να αποφευχθούν οι μεγάλες συναθροίσεις και ο συνωστισμός σε πυλωτές και αυλές, το έθιμο μπορεί να τηρηθεί με το αρνί μαγειρεμένο στο φούρνο.

Ανάπιασμα του προζυμιού

«Μ. Τετάρτη γίνεται το ευχέλαιο στην εκκλησία και ευλογούνται εκτός των ανθρώπων και ορισμένα αντικείμενα, όπως το αλεύρι, το αλάτι και τα αβγά για να αποκτήσουν ιδιαίτερη δύναμη. Επίσης “αναπιάνουν” (=ανανεώνουν) τη ζύμη, το προζύμι της χρονιάς για το ζύμωμα του ψωμιού. Στην παλιά Αθήνα “τη Μεγάλη Τετάρτη” η εκκλησάρισσα πήγαινε από σπίτι σε σπίτι και μάζωνε αλεύρι και το ζύμωνε χωρίς προζύμι. Ο παπάς ακουμπούσε απάνω το Σταυρό με το Τίμιο Ξύλο και το ζυμάρι ανέβαινε. Αυτό θα ήταν το ζυμάρι της χρονιάς. Η εκκλησάρισσα το μοίραζε κατόπιν εις τα σπίτια». Με αυτό ζύμωναν και τα λαμπροκούλλουρα. Στην Κρήτη ανάλογη συνήθεια επικρατεί την Μεγάλη Παρασκευή, την ώρα που ο παπάς διαβάζει το πρώτο Ευαγγέλιο. «”Καινουργιώνεται το προζύμι”», όπως λένε, περιγράφει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη.

Κουλούρες και κόκκινα αυγά

«Η Μεγάλη Πέμπτη ή Κόκκινη Πέμπτη (Πέφτη) είναι η κατ’ εξοχήν ημέρα της προετοιμασίας για την Ανάσταση. Από το πρωί βάφουν τα αβγά, βάζουν το πρώτο αβγό-παλαιότερα πρόσεχαν να είναι μαύρης κότας- στο εικονοστάσι και πετούν το παλιό στο ποτάμι ή παλαιότερα το κρατούσαν επτά χρόνια για να γίνει ο κρόκος του σαν κεχριμπάρι, φυλαχτό για τις έγκυες γυναίκες (κρατητήρα). Με το αβγό σταυρώνουν τα παιδιά όταν είναι άρρωστα. Και ο αριθμός των αβγών που θα βάψουν είναι ορισμένος, το δοχείο πρέπει να είναι καινούργιο και το νερό με τη μπογιά δεν χύνεται ούτε το βγάζουν από το σπίτι. Το πρώτο αβγό που έβαφαν το έβαζαν παλαιότερα στην πρώτη αυλακιά, όταν άρχιζαν να σπέρνουν για να είναι καθαρό το σιτάρι σαν το αβγό, αλλά και για να βλαστήσει ο σπόρος», αναφέρει ακόμα η κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη.

Στην ερώτηση γιατί βάφονται τα αυγά η ίδια σημειώνει: «Όταν αναστήθηκε ο Χριστός, το ’παν σε μια χωρική κι αυτή δεν πίστεψε και είπε: Όταν τ’ αβγά γίνουν κόκκινα, τότε θ’ αναστηθεί και ο Χριστός. Και αυτά κοκκίνισαν. Και από τότε τα βάφουν κόκκινα» (Καστοριά). Άλλη εξήγηση είναι ότι βάφονται κόκκινα για το αίμα του Χριστού ή για τη χαρά της Αναστάσεως και αποτροπή του κακού. Για τον ίδιο λόγο αναρτούν στα παράθυρα και τα μπαλκόνια κόκκινα υφάσματα. Πηγαίνουν κατόπιν στην εκκλησία, για να κοινωνήσουν και μετά ζυμώνουν τα κουλούρια και τα ψωμιά της Λαμπρής. Με το προζύμι της Μ. Τετάρτης ζυμώνουν τα κουλούρια του Πάσχα: κουτσούνες, κουζουνάκια, καλαθάκια, αυγούλες, παύλους κ.ά. Όλες οι πασχαλινές κουλούρες στολίζονται με κόκκινα αβγά. Τη Μεγάλη Πέμπτη θα ζυμωθούν οι κουλούρες, που τις προσφέρουν τη Δευτέρα του Πάσχα στους γονείς και στους αναδόχους ως αντίδωρο για τη λαμπάδα και τα άλλα δώρα προς τα βαπτιστήρια τους. Τη Μεγάλη Πέμπτη στέλλονται και οι λαμπάδες στους βαπτιστικούς», λέει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η κ. Πολυμέρου-Καμηλάκη.

Το Πασχαλινό Τσουρέκι

Αν και φτιάχνονται όλον τον χρόνο, το Πάσχα τα τσουρέκια με το κόκκινο αυγό στη μέση έχουν την τιμητική τους. Συμβολίζουν την Ανάσταση του Χριστού καθώς το αλεύρι «ζωντανεύει» και «μεταμορφώνεται» σε ψωμί. Πρόκειται για αρτοσκεύασμα που παρασκευάζεται σε πολλές γειτονικές χώρες με διάφορες ονομασίες. Στην Ελλάδα ονομάζεται και λαμπροκουλούρα ή λαμπρόψωμο.